2 maja – Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej

Flaga biało-czerwona towarzyszy nam zwłaszcza przy okazji uroczystości i świąt państwowych, pielgrzymek, ważnych imprez sportowych – wszędzie tam, gdzie Polacy manifestują swą dumę i poczucie przynależności do swego kraju. Określenie „Biało-Czerwoni" jest po prostu synonimem Polaków. Czym jest flaga? Jednym z symboli narodowych – to dla każdego oczywiste. Ale czy wiemy skąd się wzięła? Jaka jest jej historia?

Barwy biało-czerwone towarzyszą Polakom od setek lat. Na czerwonym tle umieszczano Orła Białego – zmieniający się w szczegółach, ale w podstawowej formie niezmienny herb Polski. W dobie Rzeczypospolitej Obojga Narodów także Pogoń litewska znajdowała się na czerwonym tle (i tak już do dziś we współczesnej Litwie zostało).

Pierwsze polskie chorągwie były zatem czerwone z wyszytym Orłem Białym (jak widzimy np. na obrazie Jana Matejki „Bitwa pod Grunwaldem" z 1878 r.) **[il. 1]**. Odcień czerwieni to karmazyn – symbol bogactwa i dostojeństwa. Jest to ciemna czerwień z niewielką domieszką błękitu, określany też tradycyjnie jako kolor krwi żylnej. Barwnik karmazynowy, uzyskiwany z koszenili (wysuszonych owadów – czerwców) był jednak bardzo drogi, więc pozwolić nań mogli sobie jedynie państwowi dostojnicy, magnaci i najbogatsza szlachta. Używanie chorągwi i sztandarów w czasie licznych wojen stawało się coraz popularniejsze, więc karmazyn zastępowano tańszymi czerwonymi barwnikami.

W czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów używano sztandarów złożonych z trzech pasów – u góry i u dołu czerwony, pośrodku biały (jak na dzisiejszej fladze Austrii). Często umieszczano na nim herb Rzeczypospolitej złożony z herbów Polski, Litwy i rodu panującego króla, np. Snopka Wazów (jak widzimy na „Rolce Sztokholmskiej" z początku XVII wieku) **[il. 2]**.

Przez wieki flagi (chorągwie, sztandary) łączyły się przede wszystkim z władzą królewską. Rozwój idei społeczeństwa obywatelskiego w XVIII wieku spowodował, że flagi zaczęto utożsamiać z narodem. Jaskrawym przykładem są flagi nowo powstałych republik – Stanów Zjednoczonych i Francji.

Od kolorów chorągwi królewskich odeszli nieco konfederaci barscy – do bieli i czerwieni dodali kolor szafirowy. Ponieważ szafir jest jednym z odcieni koloru niebieskiego, mamy tu do czynienia z połączeniem istniejącym w różnych konfiguracjach na flagach wielu państw słowiańskich, a także porewolucyjnej Francji.

Biel i czerwień jako symbole narodowe pojawiły się na szerszą skalę podczas obchodów pierwszej rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja w 1792 r. Damy wystąpiły wówczas w białych sukniach przepasanych czerwoną wstęgą, a panowie nałożyli na siebie szarfy biało-czerwone. Po Nocy Listopadowej w 1830 r. w powszechnym użyciu była biała kokarda jako znak przynależności do zrywu niepodległościowego. Środowiska bardziej radykalne używały kokardy błękitno-biało-czerwonej jako „godła europejskiej wolności" (trzeba pamiętać, że powstanie wybuchło zaledwie kilka miesięcy po francuskiej rewolucji lipcowej), zaczęły się też pojawiać oznaczenia dwukolorowe, łączące biel z czerwienią.

Po gorących dyskusjach, 7 lutego 1831 r. Sejm Królestwa Polskiego przyjął uchwałę połączonych Izb Sejmowych w sprawie wprowadzenia kokardy narodowej – pierwszy w dziejach Polski i jeden z pierwszych na świecie aktów prawnych regulujących tę kwestię **[il. 3]**. Uchwała określała „odznakę pod którą powinni łączyć się Polacy" wskazując, że: „*Kokardę Narodową stanowić będą kolory herbu Królestwa Polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, to jest kolor biały z czerwonym*". Wybór kolorów stanowił kompromis między królewskim kolorem białym a proponowanymi przez Towarzystwo Patriotyczne barwami konfederacji barskiej (białym,

czerwonym i szafirowym). Ponieważ szafirowy to odcień niebieskiego, podobne kolory ma wiele krajów słowiańskich, a także porewolucyjna Francja.

Wnioskodawcą uchwały był Walenty Józef Wincenty Zwierkowski herbu Bełty (1788-1859) **[il. 4]**, wiceprezes Towarzystwa Patriotycznego, polityk, publicysta, wolnomularz, uczestnik wojen napoleońskich i powstania listopadowego; miał też związki z naszym regionem – uczył się w kolegium pijarów w Piotrkowie. Marszałkiem Sejmu Rewolucyjnego – jak wtedy mówiono – był Władysław hr. Ostrowski herbu Rawicz (1790-1869) **[il. 5]**, syn Tomasza i brat Antoniego hr. Ostrowskiego. 11 lutego 1831 r. tekst uchwały opublikowano w „Gazecie Polskiej" [https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/533103/edition/507545/content?], niestety nie opisując okoliczności jej podjęcia. Kokardy w barwach narodowych noszono zarówno w powstaniu listopadowym, wielkopolskim (w czasie Wiosny Ludów 1848 r.), jak i styczniowym.

Rękopis uchwały, wraz z całym archiwum powstańczego Sejmu wywieziony za granicę, znajduje się obecnie w Bibliotece Polskiej w Paryżu.

Biało-czerwonych flag użyto po raz pierwszy masowo na ziemiach polskich podczas manifestacji, która odbyła się w Warszawie w 1916 roku dla uczczenia 125. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. W chwili odzyskania niepodległości wygląd flagi narodowej wydawał się zatem oczywisty i w listopadzie 1918 r. rozbrajaniu okupantów towarzyszyło wywieszanie flag biało-czerwonych. Narodowymi barwami udekorowano m.in. Poznań w dniu przybycia Ignacego Jana Paderewskiego (w przededniu powstania wielkopolskiego) **[il. 6]**. Ciekawostką jest, że krótko w 1918 r. flagi biało-czerwonej używali też Czesi; wkrótce dodali niebieski trójkąt symbolizujący Słowację i tak już zostało po rozpadzie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej 1 stycznia 1993 r.

1 sierpnia 1919 r. Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej, według której „*za barwy Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się kolory biały i czerwony, w podłużnych pasach, równoległych, z których górny – biały, dolny zaś – czerwony*" **[il. 7]**. Nie określono precyzyjnie odcieni czerwieni, a załączone wzory wydrukowano w formie czarno-białej. W toczonych wówczas dyskusjach brano pod uwagę kilka spośród ponad stu odcieni czerwieni (pąs, cynober, karmazyn, a także niebędący odcieniem czerwieni amarant); problem polegał na tym, że w społecznej pamięci już dawno zatarł się obraz najstarszej historycznie barwy narodowej – karmazynu, a zarazem panowało zamieszanie w nazewnictwie (karmazyn zwano pąsem bądź amarantem, amarant czerwienią i odwrotnie – czerwień amarantem, zaś obok karmazynu polskiego występował też austriacki). Dodajmy, że ustawodawca nie uwzględnił zalecenia autorów projektu, aby „urzędowym" odcieniem czerwieni był cynober (odcień czerwieni wpadający nieznacznie w kolor pomarańczowy, zbliżony do koloru dojrzałego pomidora). Stosunek długości do szerokości miał wynosić 8 : 5.

W 1921 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych wydało broszurę „*Godło i barwy Rzeczypospolitej Polskiej*", będącą faktycznie wzornikiem symboli państwowych. Odtąd oficjalnym odcieniem czerwieni na polskiej fladze stał się karmazyn polski **[il. 8]**. Dopiero rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach precyzowało, że „*kolor czerwony odpowiada barwie cynobru*" **[il. 9]**. Tak też określono odcień czerwieni w dekrecie z 7 grudnia 1955 r. **[il. 10]**. Tym razem jednak stosunek szerokości flagi do jej długości określono jako 3 : 8.

W 1980 r. po raz ostatni jak dotąd zmieniono odcień czerwieni **[il. 11, 12]**. Znów zbliżył się do karmazynu (nieco ciemniejszy niż w latach 20.), ale teraz tak go nie określono, używając współrzędnych trójchromatycznych. Jednocześnie przywrócono proporcje szerokości do długości wynoszące 5 : 8.

Co ciekawe, we wrześniu 1989 r. Klub Poselski Stronnictwa Demokratycznego złożył w Sejmie PRL wniosek w sprawie zmiany nazwy państwa i symboli narodowych, w którym wnioskowano o

uznanie za barwy narodowe – barw biało-amarantowych. Amarant zaś nie jest czerwienią, tylko odmianą fioletu, toteż stwierdzenie spotkało się z protestem Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (nawiasem mówiąc, Polskie Towarzystwo Heraldyczne wraz z Polskim Towarzystwem Historycznym już kilka miesięcy wcześniej oficjalnie wypowiedziały się za przywróceniem tradycyjnego godła Rzeczypospolitej – Orła w koronie). Publicznego rezonansu sprawa jednak nie miała.

Odmianę flagi stanowi flaga z godłem Rzeczypospolitej pośrodku białego pasa. Pojawiła się po raz pierwszy już w 1919 r. Przyjęto ją dla przedstawicieli dyplomatycznych państwa oraz marynarki handlowej. Flagę wojenną lądową oraz banderę morską wojenną stanowiła analogiczna flaga z trójkątnym wycięciem. Po wejściu w życie rozporządzenia z 1927 r. flaga z godłem była wyłącznie banderą handlową (bandera wojenna różniła się wcięciem i proporcjami szerokości do długości 5 : 10,5). Od 1938 r. znów przysługiwała przedstawicielstwom dyplomatycznym. Dekret z 1955 r. precyzował, że mogą jej używać urzędy i instytucje państwowe za granicą; pojazdy i statki, których używają w czasie wykonywania obowiązków służbowych za granicą kierownicy przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych oraz misji specjalnych i delegacji dyplomatycznych; polskie lotniska cywilne i porty lotnicze; polskie cywilne samoloty komunikacyjne za granicą. W 1980 r. do tej listy dodano kapitanaty i bosmanaty portów. Zawsze proporcja wysokości godła do szerokości flagi wynosiła 2 : 5.

Używanie flagi narodowej nie jest dziś ściśle reglamentowane. Od 2004 r. może ją eksponować każdy obywatel, w szczególności w celu podkreślenia znaczenia uroczystości, świąt lub innych wydarzeń, oczywiście w sposób godny. Zastrzeżone dla odpowiednich władz jest używanie flagi z godłem.

Podobne regulacje istniały w II Rzeczypospolitej, kiedy zabronione było używanie przez osoby lub instytucje nieuprawnione m.in. „bandery handlowej morskiej oraz flagi niewojennej statków państwowych" (art. 21 rozporządzenia z 13.12.1927 r.). Przepisy znacznie zaostrzono w PRL. Dekret z 1955 r. zezwalał na stałe eksponowanie flagi jedynie na budynkach Rady Państwa i Rady Ministrów. Na budynkach Sejmu i rad narodowych flagi podnoszono na czas sesji, zaś „*na budynkach organów władzy i administracji państwowej, urzędów, jednostek wojskowych, instytucji, szkół, przedsiębiorstw państwowych oraz organizacji politycznych, związków zawodowych, zrzeszeń spółdzielczych i organizacji społecznych - w dniach świąt państwowych: 1 maja i 22 lipca*" (art. 4). Jak łatwo się domyślać, w warunkach niedemokratycznego ustroju miało to zapobiegać zwłaszcza spontanicznemu wywieszaniu flag w dniach zniesionych przez władze świąt narodowych (3 maja i 11 listopada). W ustawie z 1980 r. uproszczono nieco zapis, zamiast szczegółowego wyliczenia mówiąc o „*innych organach państwowych i państwowych jednostek organizacyjnych, organizacji politycznych i społecznych - z okazji uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych*" (art. 7). Nadal jednak pośpiesznie zdejmowano flagi 2 maja, aby następnego dnia już nie wisiały. Jest to jedna z przyczyn, że właśnie 2 maja ustanowiony został w 2004 r. Dniem Flagi Rzeczypospolitej Polskiej. Tego dnia przypada również rocznica zawieszenia przez polskich żołnierzy biało-czerwonej flagi w zdobytym Berlinie (1945) i wreszcie Dzień Polonii i Polaków za Granicą.

Co ciekawe, dopiero w 2010 r. nowelizacja ustawy z 1980 r. wprowadziła zalecenie umieszczania barw narodowych przed lub na budynkach mieszkalnych i usługowych z okazji świąt i uroczystości (w przypadku budynków mieszkalnych było to od dawna praktykowane).

Wspominaliśmy o godnym eksponowaniu flagi. Nie powinna być narażona na zniszczenie, dotykać ziemi ani być zamoczona w wodzie. Flaga w układzie pionowym winna mieć pas biały po lewej stronie. W przypadku ekspozycji kilku flag, flaga państwowa winna znajdować się w pozycji uprzywilejowanej (w przypadku trzech flag – w środku). Może być eksponowana od świtu do zmierzchu; jeżeli nie jest zdjęta na noc – powinna być dobrze oświetlona. Gdyby uległa zniszczeniu

i nie nadawała się do użytku – powinna być spalona lub pocięta z rozdzieleniem barw, nigdy zaś wrzucana do śmietnika. Znieważenie flagi jest przestępstwem i jest karane.

Na fladze nie powinno się umieszczać żadnych napisów; wprawdzie zapominają o tym np. kibice czy uczestnicy pielgrzymek, choć oczywiście pisaniu na fladze nazw miejscowości nie towarzyszą żadne złe intencje. Wiedza na ten temat nie jest powszechna, wymaga więc propagowania.

Na koniec słów kilka o chorągwiach Rzeczypospolitej. Na początku wspominaliśmy o chorągwiach jako swego rodzaju poprzednikach flagi państwowej. Ale słowo „chorągiew" pojawia się też w tytułach przytaczanych aktów prawnych z okresu międzywojennego, wymaga więc wyjaśnienia.

Ustawa z 1 sierpnia 1919 r. ustanowiła chorągiew Rzeczypospolitej przysługującą Naczelnikowi Państwa **[il. 13]**. Przedstawiała godło Rzeczypospolitej – Orła Białego na czerwonym tle według wzoru wprowadzonego tą samą ustawą. Jak w przypadku flagi państwowej, proporcje szerokości do długości wynosiły 5 : 8. Rozporządzenie z 1927 r. wprowadziło nową Chorągiew Rzeczypospolitej, przysługującą Prezydentowi RP **[il. 14]**. Proporcje szerokości do długości zmieniono na 5 : 6. Orzeł przybrał nowy wygląd (wprowadzony tymże rozporządzeniem), a jego wysokość w stosunku do szerokości chorągwi wynosiła 3 : 5. Po II wojnie światowej podobnej chorągwi (lecz z Orłem pozbawionym korony) używał prezydent Bolesław Bierut, następnie premier Józef Cyrankiewicz **[il. 15]**. W 1990 r. ostatni prezydent RP na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski przywiózł do kraju jeden z oryginalnych egzemplarzy chorągwi Rzeczypospolitej. Niestety, ten symbol nie odzyskał należnej mu rangi. W 1996 r. zarządzenie Ministra Obrony Narodowej wprowadziło proporzec Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Zwierzchnika Sił Zbrojnych **[il. 16]**, będący odwzorowaniem chorągwi Rzeczypospolitej, ale będącym tylko jednym ze znaków używanych w marynarce wojennej (a po nowelizacji z 2005 r. - w całych siłach zbrojnych), a nie symboli państwowych.

dr Daniel Warzocha

Bibliografia:

183 lata temu Sejm Królestwa Polskiego przyjął uchwałę o fladze Polski, https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/5216,183-lata-temu-Sejm-Krolestwa-Polskiego-przyjal-uchwale-o-fladze-Polski.html [dostęp: 20.04.2020]

Chorągiew Wielka Królestwa Polskiego, http://www.24ikp.pl/info/prossoviana/online/paletko_morcin/20170828wielka07/tekst600.php [dostęp: 20.04.2020]

Flaga Polski – 5 faktów na Dzień Flagi, https://niepodlegla.gov.pl/aktualnosci/flaga-polski-5-faktow-na-dzien-flagi/ [dostęp: 20.04.2020]

Guzek K.J., *Amarant i karmazyn. Spór o polskie barwy narodowe*, „Życie", 10-11.11.1992, https://www.weksylologia.pl/publikacje/Amarant-i-karmazyn-spor-o-polskie-barwy-narodowe-Krzysztof-J-Guzek.pdf [dostęp: 20.04.2020]

Guzek K.J., *Flagi nad Belwederem czyli Belweder pływa*, https://www.weksylologia.pl/publikacje/Belweder-i-jego-flagi.pdf [dostęp: 20.04.2020]

Historia flagi RP, https://www.pogotowieflagowe.pl/historia_flagi_rp.html [dostęp: 20.04.2020]

Pierwszy polski akt prawny regulujący kwestię barw narodowych, https://pamiecpolski.archiwa.gov.pl/uchwala-sejmu-krolestwa-polskiego-z-7-lutego-1831-r/ [dostęp: 20.04.2020]

Wikipedia, wolna encyklopedia, https://pl.wikipedia.org/ [dostęp: 20.04.2020]

Ilustracje:

1		Chorągiew Wielka Królestwa Polskiego używana w bitwie pod Grunwaldem – według Jana Matejki (www.24ikp.pl)
2		Chorągiew królewska Rzeczypospolitej Obojga Narodów na „Rolce Sztokholmskiej” (culture.pl)

3	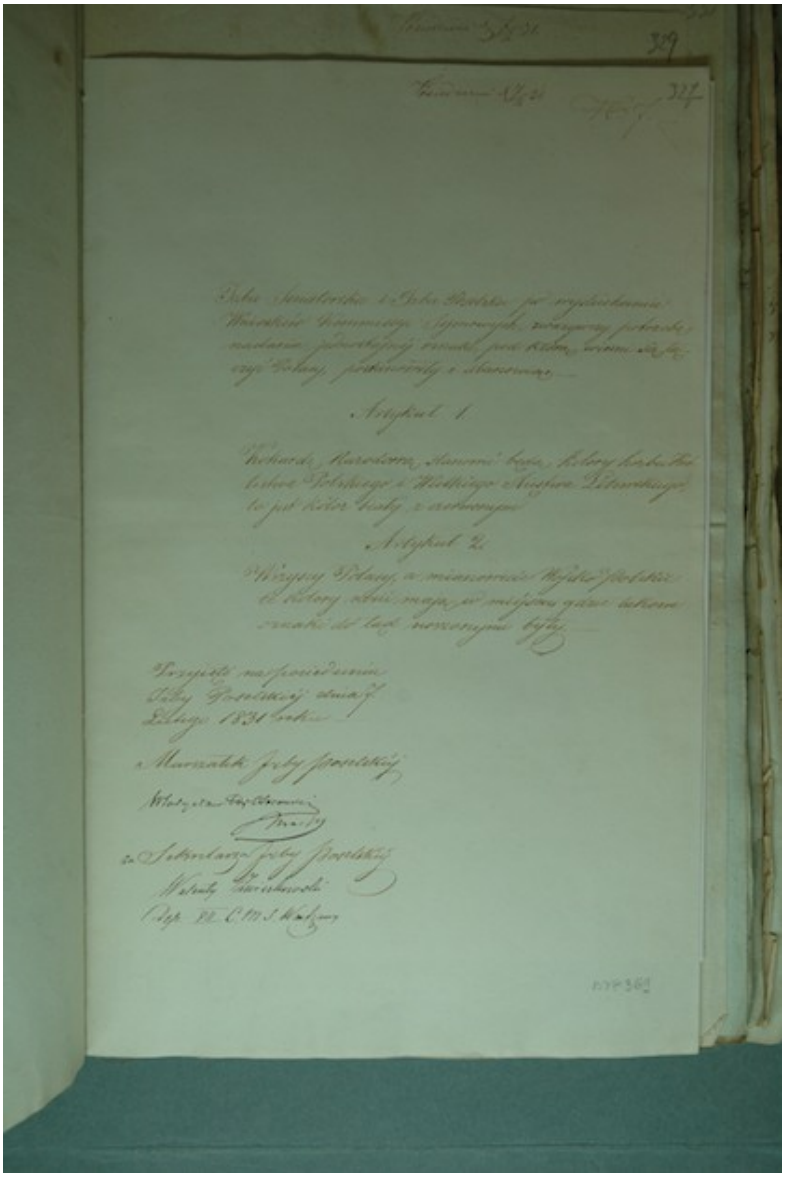	Uchwała połączonych Izb Sejmowych w sprawie wprowadzenia kokardy narodowej, Warszawa, 7 lutego 1831 r. (pamiecpolski.archiwa.gov.pl)

4		Walenty Zwierkowski (1788-1859), wnioskodawca uchwały (Wikimedia Commons, pl.wikipedia.org)

5	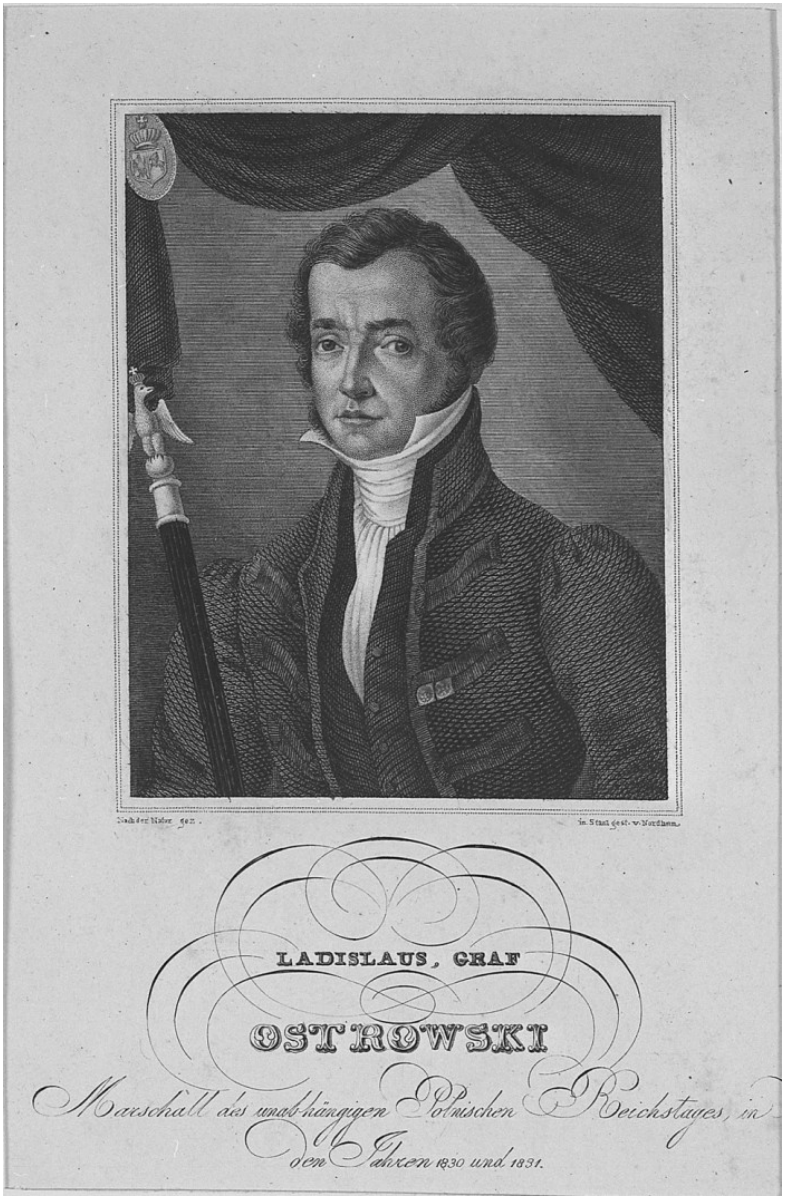	Władysław hr. Ostrowski (1790-1869), marszałek Sejmu Królestwa Polskiego, który uchwalił ustanowienie kokardy narodowej (twitter.com)
6		I.J. Paderewski w Bazarze 1918 – obraz Leona Prauzińskiego reprodukowany na pocztówce z okresu międzywojennego (materiały Biblioteki Raczyńskich, kultura.poznan.pl)

7	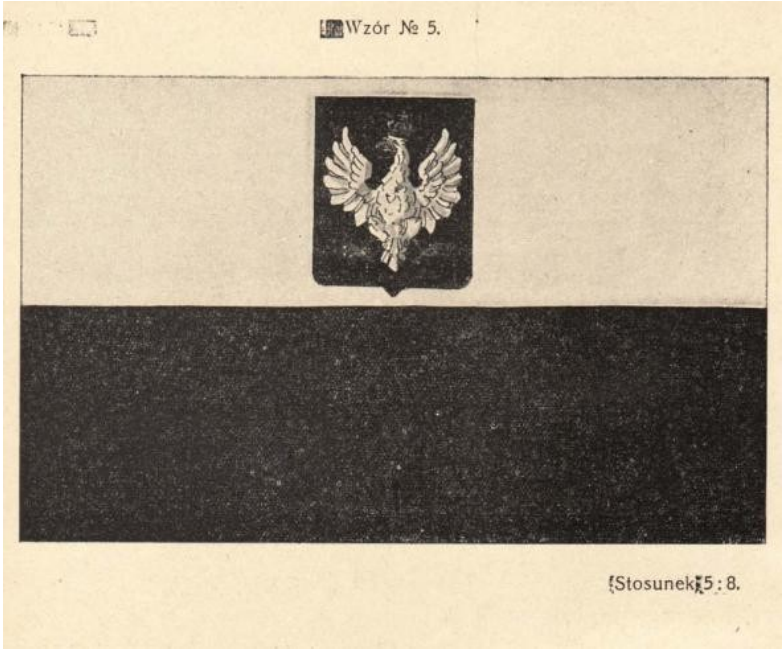	Flaga Rzeczypospolitej Polskiej z godłem, 1919 (załącznik do Ustawy z 1 sierpnia 1919 r. o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. RP 1919, nr 69, poz. 416, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190690416/O/D19190416.pdf)
8	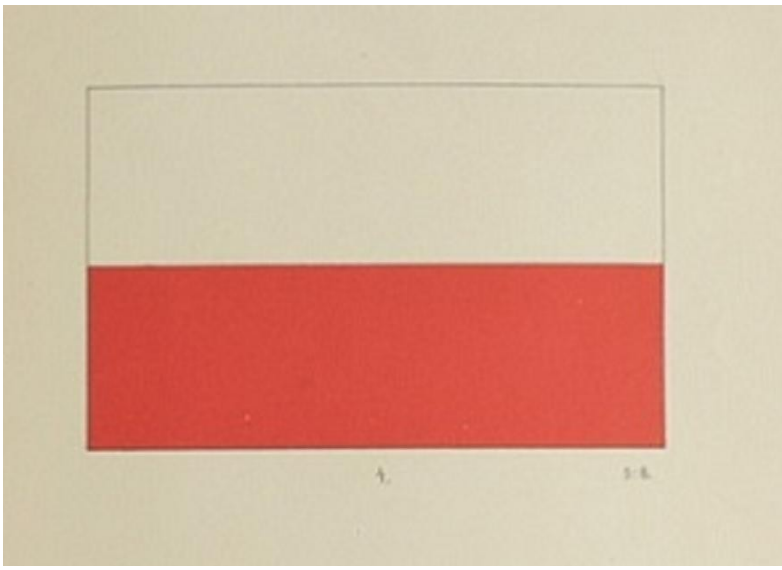	Flaga Rzeczypospolitej Polskiej z publikacji Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1921 r. (archiwum.allegro.pl)

9	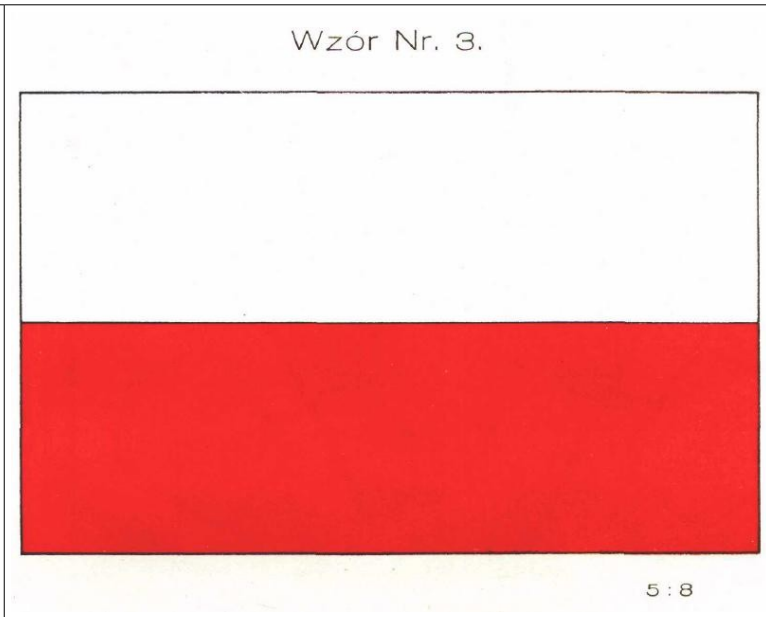	Flaga Rzeczypospolitej Polskiej, 1927 (załącznik do Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach, Dz. U. RP 1927, nr 115, poz. 980, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19271150980/O/D19270980.pdf)
10	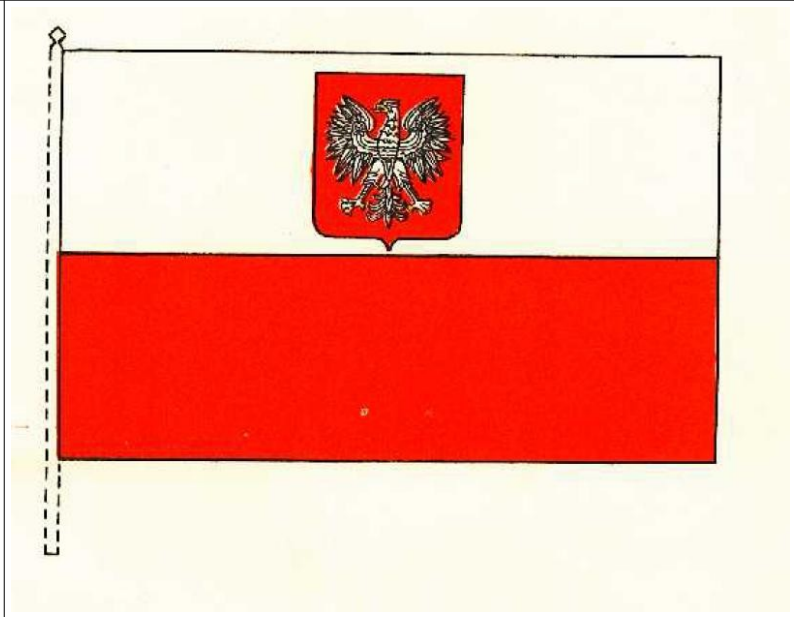	Flaga Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z godłem, 1955 (załącznik do Dekretu z dnia 7 grudnia 1955 r. o godle i barwach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz o pieczęciach państwowych, Dz. U. PRL 1955, nr 47, poz. 314, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19550470314/O/D19550314.pdf)

11		Flaga Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z godłem, 1980 (załącznik do Ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. PRL 1980, nr 7, poz. 18, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19800070018/O/D19800018.pdf)
12	Stosunek wysokości godła do szerokości flagi – wynosi 2:5 FLAGA PAŃSTWOWA Z GODŁEM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ UWAGA: Biel i czerwień zgodnie z barwami RP	Flaga Rzeczypospolitej Polskiej z godłem, od 1990 (załącznik do Ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, tekst jednolity: Dz. U. 2019, nr 1509, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001509/T/D20191509L.pdf)

13		Chorągiew Rzeczypospolitej, 1919 (załącznik do Ustawy z 1 sierpnia 1919 r. o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. RP 1919, nr 69, poz. 416, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190690416/O/D19190416.pdf)
14		Chorągiew Rzeczypospolitej, 1927 (załącznik do Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach, Dz. U. RP 1927, nr 115, poz. 980, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19271150980/O/D19270980.pdf)

15		Chorągiew Prezesa Rady Ministrów, lata 60. XX w. (www.weksylologia.pl)
16		Proporzec Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Zwierzchnika Sił Zbrojnych (załącznik do Zarządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 29 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych zasad używania znaków Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustalenia innych znaków używanych w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Monitor Polski 1996, nr 14, poz. 178, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19960140178/O/M19960178.pdf)